

HÁTRÁNYOS HELYZETBEN

SZKA208_30

A ROMA FIATALOK ESÉLYEI A SZÁMOK TÜKRÉBEN

Készítette: Földes Petra

SZOCIÁLIS, ÉLETVITELI
ÉS KÖRNYEZETI KOMPETENCIA

8. ÉVFOLYAM

MODULVÁZLAT

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/mellékletek	
				Diák	Pedagógus
I. Ráhangolás, a feldolgozás előkészítése					
I/a Mitől nehéz? (beszélgetés a hátrányos helyzetről)					
A	<p>A tanár levetíti az <i>Osztálytalálkozó</i> című jelenetet Litauszki János <i>Esélymesék</i> című filmjéből. Utána megkéri a tanulókat, hogy mondják el, szerintük mit jelent az a fogalom, hogy hátrányos helyzet, és vajon mi mindentől válhat valaki hátrányos helyzetűvé.</p> <p>A beszélgetés közben felmerülő okok listáját a tanár egy nagy csomagolópapíron rögzíti. Aztán megkérdezi, hogy a felsoroltak közül mely okokat szokták leggyakrabban kapcsolatba hozni a romákkal. Erről beszélgetve, közösen fogalmazzák meg, hogy hátrányos helyzetűek nem csak romák lehetnek, illetve, hogy nem tekinthető valameny-nyi roma hátrányos helyzetűnek.</p> <p style="text-align: right;">10 perc</p>	<p>A téma bevezetése, a központi fogalom tisztázása</p> <p>Nyitottság Befogadás Szóbeli kommunikáció</p>	<p>Frontális munka – szemléltetés és beszélgetés</p>		<p>P1 (Háttérolvasmány)</p> <p>P2 (Filmrészlet) Filmvetítő</p> <p>P3 (Háttér-információk)</p> <p>Csomagolópapír Vastag filctoll Ragasztógyurma</p>

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/mellékletek	
				Diák	Pedagógus
II. Új tartalom feldolgozása					
II/a A cigányság múltja és jelene Magyarországon					
A	<p>A tanulók 5 fős csoportokat alkotnak. Minden csoport kap egy időszakot és egy sorozat papírcsíkot, amely a magyarországi cigányság történetének néhány fontos állomását rögzíti. A tanár szakaszokra tagolva felolvassa a romák hazai történetének legfontosabb fordulópontjait bemutató vázlatos ismertetőjét. A tanulók feladata, hogy a szöveg hallgatása közben, a náluk lévő papírcsíkokat felragasszák az időszak megfelelő helyeire. Ezután minden csoport kap egy öt részből álló szöveggártya-sorozatot és öt különböző színű ceruzát. A tanulók elosztják egymás között a szövegeket és a színes ceruzákat. Mindenki hangosan felolvassa a saját szövegét, majd – ha a többiek is egyetértenek a döntésével –, a saját színével megjelöli az időszakon azt a korszakot, amelyről a szövege szólt. (A szövegek sorszámja jelzi az időrendet.)</p> <p>Az osztály közösen ellenőrzi, hogy minden csoport azonos módon oldotta-e meg a feladatot, majd arról beszélgetnek, hogy mikor kezdett hátrányossá válni a romák többségének a helyzete.</p> <p style="text-align: right;">20 perc</p>	<p>Új ismeretek szerzése és néhány összefüggés megvilágítása</p> <p>Szövegértés Megosztott figyelem Tájékozódás az időben Elemzőkészség</p>	<p>Csoportmunka – közös rendszeralkotás</p> <p>Frontális munka – beszélgetés</p>	<p>D1 (Időszalag)</p> <p>D2 (Történeti mozaikok) Ragasztó stiftok</p> <p>D3 (Szöveggártyák)</p> <p>Piros, kék, zöld, sárga, barna színű ceruza minden csoport számára</p>	<p>P4 (Történeti áttekintés)</p>

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/mellékletek	
				Diák	Pedagógus
II/b A cigány lakosság eloszlása Magyarországon és Budapesten					
A	<p>A tanulók öt csoportban dolgoznak tovább. Minden csoport két-két térképet kap a P5 melléklet útmutatása szerint. A tanulók összehasonlítják a két térképet. Megkeresik és leírják a közöttük fellelhető összefüggéseket. Minden csoport választ egy képviselőt, akik új csoportot alkotnak, és összegzik a külön-külön megszületett gondolatokat. Megpróbálják általánosságban megfogalmazni, hogy miként támasztják alá a térképek azt a tényt, hogy a romák nagy része valóban hátrányos helyzetben él.</p> <p>Míg ők tanácskoznak, a tanár – magyarázatokkal kísérve – levetíti a többieknek az összes térképet. A „képviselői csoport” szóvivője elmondja, milyen általános összefüggésekhez jutottak. Az osztály közösen megállapítja a következőket: A romák nagy része az ország szegényebb területein él. Ezeken a területeken az átlagosnál nagyobb a munkanélküliség, rosszabbak a jövedelmi viszonyok, ugyanakkor nagyobb a jellegzetesen szegényeket sújtó megbetegedések veszélye. Mindez együtt azt jelenti, hogy a roma lakosság többsége az átlagosnál lényegesen rosszabb eséllyel indul az életben.</p> <p style="text-align: right;">15 perc</p>	<p>Földrajzi és szociológiai adatok összekapcsolása, összefüggések felismertetése</p> <p>Tájékozódás a térben</p> <p>Grafikus információk szavakká alakítása</p> <p>Összefüggések meglátása</p> <p>Általánosítás</p>	<p>Csoportmunka – közös gondolkodás</p> <p>Frontális munka – a tapasztalatok közös összegzése</p>	<p>D4 (Térképsorozat)</p> <p>Papír, írószer</p>	<p>P5 (Útmutató)</p> <p>P6 (Kivetíthető térképek)</p> <p>Vetítő eszköz</p>

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/mellékletek	
				Diák	Pedagógus
II/c Az előző órán elhangzottak felelevenítése					
A	(Itt kezdődik a második tanóra.) A tanár előveszi az elmúlt órán készült posztert, amely a hátrányos helyzet okait összesíti, és emlékeztetőül levetíti a térképeket is. Közös felidéz- zik, hogy mi mindenben mutatkozik meg a roma lakosság nagy többségének hátrányos helyzete az országon belül. 5 perc	A korábbi ismeretek fel- elevenítése Figyelem Emlékezet	Frontális munka – vetítés és irányított beszélgetés		Az előző órán készült poszter Ragasztógyur- ma P6 (Kivetíthető térképek) Vetítő eszköz
II/d Esélyek a számok tükrében					
A	Minden tanuló kap egyet a háromfajta feladatlapp közül. Tanulmányozza a lapon látható statisztikai adatokat, és megpróbál érvényes állításokat meg- fogalmazni azok alapján. Ezután az azonos típusú feladatlappal dolgozó tan- ulók három nagy csoportot alkotnak, és válas- tanak egy jegyzőt. Mindenki sorban elmondja az általa leírt megállapításokat, s a jegyző összesíti azokat úgy, hogy minden állítás csak egyszer sze- repeljen a listán. A jegyzők felolvassák a diákok gondolatait, amiket a tanár a háttéranyagokból nyert információk segítségével, a tanulók szint- jének megfelelő módon kiegészít. Végül megáll- pítják, hogy a statisztikai adatok is azt mutatják, hogy a romák nagy részének valóban az átlagnál rosszabbak az esélyei az életben. 15 perc	Statisztikai adatok elemzésének gyakorlá- sa és következtetése le- vonása Gondolkodási képesség Statisztikai adatok sza- vakká alakítása Általánosítás Együttműködés	Egyéni elemző mun- ka Csoportmunka – gondolatok rendezése és összesítése Frontális munka – beszélgetés	D5 (Feladatlapok) Jegyzetpapír Írószerek	P7 (Háttér-in- formációk)

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/mellékletek	
				Diák	Pedagógus
II/e Összetartó társadalom 1.					
A	<p>A tanár elmondja, hogy 2005-ben indult el Magyarországon az Összetartó társadalom című projekt, amelynek célja az volt, hogy változtasson a romák hátrányos helyzetén, és javítsa az esélyeket az életben.</p> <p>A tanulók közösen elgondolkodnak róla, hogy vajon mit is jelenthet az „összetartó társadalom” kifejezés. Mindenki elmondja azt a szót vagy mondatot, ami erről először az eszébe jut.</p> <p style="text-align: right;">5 perc</p>	<p>A tanulók megnyitása a szolidaritás irányába</p> <p>Asszociációs képesség Kreativitás</p>	<p>Frontális munka – ötletbörze</p>		<p>P8 (Háttér-információk)</p>
II/f Összetartó társadalom 2.					
	<p>A tanulók párokat alkotnak. Minden pár kap egy olyan képet, amely az Összetartó társadalom projekt reklámkampányában szerepelt 2005-ben. Megpróbálják közösen megfejteni, hogy mit üzen a kép.</p> <p>Ezután a tanár levetíti a korábban nyomtatásban kiosztott képeket. Azok a párok, akik az adott képet elemezték, elmondják, hogy szerintük mi mindent üzen a kép. A tanár a P8 melléklet alapján szükség szerint kiegészíti a diákok gondolatait.</p> <p style="text-align: right;">10 perc</p>	<p>A szolidaritás érzésének felkeltése a diákokban</p> <p>Képelemző készség Empátia Szolidaritás</p>	<p>Páros munka – közös gondolkodás</p> <p>Frontális munka – gondolatok kihangsúlyozása</p>	<p>A P9 alapján kinyomtatott képek</p>	<p>P9 (Kivetíthető és kinyomtatható képek)</p> <p>Vetítő eszköz</p> <p>P8 (Háttér-információk)</p>

	Tevékenységek – időmegjelöléssel	A tevékenység célja/ fejlesztendő készségek	Munkaformák és módszerek	Eszközök/mellékletek	
				Diák	Pedagógus
III. Az új tartalom összefoglalása, ellenőrzés és értékelés					
III/a Mit tehet a társadalom?					
A	A tanulók megnézik Litauszki János <i>Esélymesék</i> című filmjének azt a részletét, amelyben Derdák Tibor Orsós Zoltánnal beszélget. Ezután elmondják, hogy szerintük, mit mindent tehet a hátrányos helyzetű kisebbség, illetve a társadalmi többség annak érdekében, hogy ne legyenek olyan nagyon az egyes emberek közötti esélykülönbségek. 8 perc	A vizsgált téma gondolati lezárása Figyelem Kommunikáció	Frontális munka – szemléltetés és beszélgetés		P2 (Filmrészlet) Vetítő eszköz
III/b És mit tehetek én? (a házi feladat kiadása)					
A	A tanár levetíti az ÖT program fotópályázatának nyertes képsorozatát. A tanulók ezután azt a házi feladatot kapják, hogy mindenki gondolja át, és egy fél oldalon írja le, hogy vajon ő maga mi mindent tehet annak érdekében, hogy csökkenjenek a nála nehezebb helyzetben élő kortársainak a hátrányai. 2 perc	A személyes felelősség-érzet felkeltése Empátia Szolidaritás	Frontális munka – tanári útmutatás Egyéni fogalmazás-írás		P9 (Kivetíthető képsorozat)

TANÁRI SEGÉDLETEK

P1 Háttérolvasmány

Földes Petra Változások a család és az iskola viszonyában
Szemponatok az iskola szocializációs szerepének újragondolásához
(részletek)

Hátrányos helyzetű gyerekek

A közoktatási törvény a hátrányos helyzetű gyerekek integrációját segítő normatíva megítélése szempontjából a szegény, iskolázatlan szülők gyerekeit tekinti hátrányos helyzetűeknek; vagyis akik kiegészítő családi pótlékban részesülnek, s akiknek az iskolai végzettsége nem haladja meg a nyolc osztályt. A pedagógiai folyamat szempontjából azonban a *hátrányos helyzet fogalma sokkal összetettebb*. Az abszolút szegénység és iskolázatlanság mellett ugyanis számolni kell a többiekkel való összehasonlításból származó relatív depriváció közérzetromboló hatásával, illetve az életszínvonal drasztikus romlásából, a szülői feladatok „elégtelen” teljesítéséből származó frusztráció hatásaival. Ez a két tényező számos esetben sodorja a szülőt a feszültségoldás olyan formáihoz, mint az agresszió vagy a különféle addikciók, de ugyanez a közérzetromboló állapot depresszióhoz is vezethet. Nyilvánvaló, hogy az ilyen problémákkal küzdő szülő nem képes biztosítani a gyermek fejlődését garantáló körülményeket. A szegénység és a veszélyeztető családi környezet hatásain túl meg kell említeni a kulturális különbségeket, amelyekből gyakran származnak a fentiekben illeszkedési zavarokként említett iskolai problémák.

Számos vizsgálat (többek között a PISA-kutatások) nyomán tudjuk, hogy a szocioökonómiai státus meghatározó jelentőségű a gyerekek iskolai esélyeit illetően, továbbá hogy a szülők (elsősorban az anya) iskolázottsága a gyermek sikerességének egyik legfőbb indi-

kátora. Vagyis a jelen iskoláskorúak számára nyújtott lehetőségek meghatározzák a következő generáció esélyeit, így az iskolázatlanság döntő jelentősége van a leszakadó rétegek számára nyújtott esélyteremtésben. Ám éppen ezek a családok azok, amelyek számára az iskola nagyon is középosztálybeli világa idegen világot jelent. Idegen a maga elvont motivációs rendszerével, a tudás általi mobilitás ígéretével, a leszakadóknak mint „vesztéseknek” kínált versengő szemléletével. Éppen ezért, ahhoz, hogy a leszakadó családokhoz az iskola megtalálja a megfelelő utat, nem elég a szociológiai mutatók ismerete; szükség van a gyerekek háttérében rejtőző *családi értékvilág megismerésére* is. Az iskolának értenie kell tehát, hogy az elhanyagolt vagy zaklatott gyermek háttérében álló, elégtelenül teljesítő szülő nem felelőtlen és alkalmatlan, hanem maga is segítségre szorul. Tudnia kell, hogy a roma kisgyerekek azért késik, mert a környezetében senki nem működik időpontok szerint, s a családban nincs is óra. Tudnia kell, hogy a szegény, iskolázatlan szülő számonkéréstől tartva, félelemmel telve „megy fel” az iskolába, az iskolától érkező kezdeményezésekben veszélyt érez, és azokra védekezéssel reagál. Az iskolának mindezt értenie kell, s a hátrányos helyzetű gyerekek és családok megnyerése érdekében el kell jutnia a megismerésen alapuló befogadó pedagógiáig. (...)

A megfelelő viselkedésre való motiválás nem a pedagógus jutalmazó és büntető magatartása, hanem a közösség szabályozó szerepe által valósul meg. A pedagógus nem büntet, hanem felmutatja a konfliktust, és részt vesz annak konstruktív, jövőorientált rendezésében. Vagyis a *konfliktuskezelés célja* nem a bűnös felelősségre vonása (és ilyen módon a „múlt rendezése”), hanem olyan megoldás, szabály, kompenzáció kidolgozása, amely a jövőben biztosít garanciát a hasonló konfliktusok elkerülésére. (Az ilyen felfogásban kezelt konfliktusok esetén a bocsánatkérés sem a múlt „eltörlésére” irányul, hiszen belátáson alapul, és a bizalom helyreállításával a további együttműködés lehetőségét alapozza meg. A hatalmi po-

zicióból kikényszerített bocsánatkérés ezzel szemben nem mutat ilyen értelemben a jövőbe, és csak a szorongatott helyzetből való menekülést célozza meg.)

Makro- és mikrojelenségek

Elengedhetetlen, hogy a fentiekben ismertetett, jól bevált iskolai gyakorlat minél szélesebb körben elterjedjen a közoktatásban. Úgy tűnik, a „terepen”, a hétköznapi kihívásokra reagálva képes megszületni az adekvát pedagógiai gyakorlat, amely azonban nehezen látszik az oktatás-irányítás „magaslatából”; a közoktatás helyzete felül- és alulnézetből egészen másképp néz ki. Beszédese példaként érdemes összehasonlítani a *Jelentés a közoktatásról* című kötet és egy dokumentumfilm perspektíváját: A *Jelentés* kötetben (többek között) arról olvashatunk, hogy az utóbbi években a szülők körében felértékelődött a képzettség fontosságának megítélése, és relatív többségbe kerültek azok, akik szerint csak az iskolázott emberek boldogulhatnak az életben. *Litauzski János* *Esélymesék* című dokumentumfilmjében egy négygyerekes fiatal roma anya is ennek megfelelően nyilatkozik, sajnálva, hogy nem végezte el a szakiskolát (vagyis ő is az iskolázás „híveit” erősítené a fenti statisztikában). Ugyanakkor ez az asszony, aki – ahogyan a filmen halljuk és látjuk – mindent megadna a gyerekeinek, nem ébreszti fel őket reggel, hogy elmenjenek az iskolába, mert „annyira jól aludtak”... Vagyis a makromutatók nyilvánvalóan nem érzékenyek azokra a hétköznapi jelenségekre, amelyekkel a közoktatás naponta küszködik. A közoktatás fejlesztése során ezért kell a makrojelenségek mellett figyelembe venni a hétköznapi valóságot, és észrevenni, hogy a pedagógiai gyakorlatban jelen vannak azok a műhelyek, amelyek érzékenységük révén már kidolgozták a makroszinten nem is látható kihívásokra adekvát válaszokat nyújtó pedagógiai gyakorlatot.

P2 Filmrészlet

Litauzski János *Esélymesék* című filmjéből az *osztálytalálkozót* bemutató jelenet.

P3 Háttér-információk a hátrányos helyzet okainak azonosításához

A leggyakrabban felmerülő okok:

- Szegénység
- Iskolázatlanság
- Megoldatlan családi problémák
- Erőszak a családon belül
- Alkoholizálás
- Betegség
- Az iskolában használt nyelv ismeretének hiánya
- A többségitől eltérő kulturális környezet (másság)

A lista természetesen szabadon bővíthető a helyben megfogalmazódó gondolatok alapján

P4 Történeti áttekintés a cigányság hazai történetének legfontosabb fordulópontjairól

A cigány nép őshazája valószínűleg Észak-Indiában volt. Innen jutottak el a 11–13. században, a népvándorlás utolsó hullámát követve, a Bizánci Birodalom területére. Ott-tartózkodásukra nyelvük számos jövevényszava utal. Feltehetően a Török Birodalom terjeszkedése ismét útnak indította őket. A 15. században már nagy szám-

ban éltek Magyarországon és a Német-római Birodalom területén is. Egy darabig a Szentföldről jövő zarándokoknak tartották, és adományokkal segítették őket.

Közép- és Kelet-Európában, a 15–16. század török ellen vívott küzdelmeiben a végvárok vidékén kellettek a munkáskezek. Különösen szükség volt építőkre és fegyverkovácsokra. Ezért szívesen látták a jövevényeket. Több uralkodó is volt, aki szolgálataikért cserébe kiváltságokat adományozott nekik, s még akkor is szabadon vándorolhattak, amikor a magyar jobbágyot már röghöz kötötte Werbőczy törvénye.

A 18. század egész Európában változást hozott a cigányság életében. Az abszolút monarchiák uralkodói alattvalójuknak tartották államuk összes lakóját, származásukra való tekintet nélkül. Sok helyen – köztük Magyarországon is – eltiltották a megkülönböztető cigány név használatát, és a cigány szokások ápolását (lásd Mária Terézia rendelkezései). Akik lemondtak hagyományos kultúrájukról, földet kaptak a letelepedéshez, és valamennyi foglalkozási ág megnyílt előttük. Ezzel megkezdődött a cigányság beolvadása (asszimilációja) az európai népességbe.

Magyarországra és Közép-Európába azonban továbbra is, egészen a 20. század elejéig érkeztek újabb és újabb cigány csoportok. Az iparosodással járó változások azonban mind inkább lehetetlenné tették a hagyományos cigány életforma fenntartását, hiszen a cigány kézművesség termékeire már nem volt szükség. Ugyanakkor a 19. században a nemzettudat erősödése dinamizálta a kirekesztő szándékokat. Ezzel pedig az asszimiláció vált sokkal nehezebbé a cigányság számára. A falvak szélén megtelepedő cigányok kéz-

műves portékájukkal házaltak, és munkaerejüket kínálták a napi teendőikben és a mezőgazdasági munkákban. Azonban szolgálataikra egyre kevésbé volt szükség, így nagyon elszegényedtek, és gyakorlatilag a társadalmon kívülre kerültek.

A II. világháború után a párt 1961-ben figyelt fel arra, hogy a cigányság zöme embertelen állapotok közt él. Ekkor indult meg a telepek felszámolása, a cigányság tömeges munkába állítása és a tankötelezettség kiterjesztése a cigány gyerekekre is.

A telepek felszámolása az úgynevezett Cs (csökkentett színvonalú) házak építésével történt. Ezek a házak igen silány kivitelben készültek, vagy a régi telep helyén, vagy hasonlóan rendezetlen környezetben, s hamarosan olyan állagúvá váltak, amilyen a régi telep volt. Így a cigányság lakhatási gondjai nem oldódtak meg.

15 év alatt teljeskörűvé vált a cigány férfiak foglalkoztatása, ám 80%-uk segédmunkás maradt, a fizikailag legnehezebb, egészségre legártalmasabb, legrosszabbul fizetett munkakörökben, leginkább a nehéziparban és az építőiparban. Csakhogy a rendszerváltás után éppen ezek az ipari ágazatok omlottak össze, és a cigány segédmunkások munkanélkülivé váltak, vagyis újra a társadalom periferiájára kerültek.

Gönczöl Enikő, Diósi Ágnes
és Romano Rác Sándor
szövegei nyomán

A történethez kapcsolódó eseménykártyákat vízszintesen kell felragasztani az időgyenes mellé, a megfelelő korszak magasságában.

P5 Útmutató a térképvázlatok csoportok közötti szétosztásához

Az osztályban öt csoport dolgozik. Minden csoport 2-2 térképet kap a következő eloszlásban.

1. csoport	Az 1. sz. térkép A felnőtt cigány népesség eloszlása Magyarországon a teljes felnőtt népesség százalékában	Az A jelű térkép A munkanélküliek aránya Magyarország egyes területein
2. csoport	Az 1. sz. térkép A felnőtt cigány népesség eloszlása Magyarországon a teljes felnőtt népesség százalékában	A B jelű térkép Magyarország megyéinek gazdasági fejlettsége
3. csoport	Az 1. sz. térkép A felnőtt cigány népesség eloszlása Magyarországon a teljes felnőtt népesség százalékában	A C jelű térkép Az új tbc-s esetek száma a lakosság ezrelékében
4. csoport	A 2. sz. térkép A cigány népesség sűrűsödési pontjai Budapesten	A D jelű térkép Lakásárak Budapesten
5. csoport	A 2. sz. térkép A cigány népesség sűrűsödési pontjai Budapesten	A E jelű térkép A főváros jövedelmi viszonyai a befizetett személyi jövedelemadó alapján

A térképek összevetésekor láthatóvá váló összefüggések a következők:

ahol nagyon magas a cigánylakosság aránya, ott magas a munkanélküliség, alacsonyabb a gazdasági fejlettség, alacsonyabbak a lakásárak stb.

P6 Kivetíthető térképek (Külön mappában)

Megegyeznek a nyomtatott térképvázlatokkal.

P7 Háttér-információk a cigány lakosság foglalkoztatottságáról és iskolázottságáról

Egy 1971-ben végzett felmérés szerint a 15-59 éves roma férfiak 85,2%-a volt aktív kereső, míg a teljes lakoságnál ez az arány 87,7%. Tehát az arányokban nem volt számottevő különbség. A roma nőknél azonban jelentős eltérés mutatkozott: a teljes népesség körében a 15-54 éves nők 64%-a, míg a roma nőknek csak 30%-a volt aktív kereső. Ennek oka a roma családokra jellemző magasabb gyermekszám és tradicionális értékrend, illetve a szakképzetlen nők számára adódó kevés munkalehetőség.

A foglalkoztatott romák száma 1989-ben 109 ezer fő volt, amely 1993 végére 56 ezerre csökkent. Ebben a négy évben országosan a munkahelyek 30%-a, a romák munkahelyének 55%-a szűnt meg. A roma nők foglalkoztatottsági szintje – a munkaerőpiacról való kiszorulás drámai folyamatának eredményeként – tovább csökkent. Míg a teljes népességben a foglalkoztatott munkaképes korú nők aránya 1994-ben 63,1%, addig ugyanez az arány a roma nők esetében csupán 17,5% volt. Ahogyan az egyik tanulmány szerzője, Kertesi Gábor fogalmaz: „A cigányok a rendszerváltás igazi vesztesei. A rendszerváltással a cigányság elmúlt százéves története során másodszor veszítette el léte alapjait.”

Az elemzések szerint a romák magas munkanélküliségi arányának okai:

- a roma lakosság alacsonyfokú iskolázottsága ;
- a területi eloszlás (a roma népesség aránya eleve a magas munkanélküliséggel jellemezhető területeken, községekben, mint pl. Borsod, Szabolcs, illetve Nógrád megyékben a legnagyobb);
- azon iparágak tönkremenetele, amelyekben a rendszerváltást megelőzően romákat foglalkoztattak;
- a diszkrimináció.

A cigány lakosság iskolázottságáról

A cigány származású gyermekek oktatásában a legnagyobb problémát a **szegregáció** okozza. Magyarországon az iskolai szegregáció valamilyen formája a 6 és 14 év közötti roma gyermekek egyharmadát érinti. A roma gyerekek oktatási szegregációja megjelölhető

lakóhelyből adódó iskolai szegregáció, iskolák közötti szelekció, iskolán belüli szelekció, gyógypedagógiai (kisegítő) iskolába irányítás és magántanulóvá nyilvánítás formájában. A fogyatékosnak minősített gyermekek aránya az Európai Unióban 2,5-3% körül mozog, Magyarországon 5,3%. A hátrányos helyzetű és a roma gyermekek erőteljesen felülreprezentáltak a fogyatékosnak minősítettek között, arányuk a kisegítő iskolába járók között az elmúlt két évtizedben folyamatosan nőtt. „Új módszer” a magántanulóvá nyilvánítás. Magyarországon nyolcszor nagyobb gyakorisággal nyilvánítják magántanulóvá a roma, mint a nem roma diákokat.

Magyarországon a roma gyerekek tartós és rendszeres iskolalátogatása sok településen csak az 1970-es években vált általánossá. 1971-ben a 15 évesnél idősebb roma népesség több mint egyharmada soha nem járt iskolába és még a 20-29 éves roma fiataloknak is közel háromnegyede majdnem teljesen analfabéta volt.

1993-ban a 14 évesnél idősebb roma népesség 45,5%-a rendelkezett alapfokú végzettséggel, 10%-uk szakmunkásképzőt vagy szakiskolát végzett, 1,7%-uk pedig érettségizett vagy diplomát szerzett. 42,2%-uk azonban továbbra sem fejezte be az általános iskolát. 1993-ban a huszonéves fiatal roma felnőttek háromnegyede, 2003-ban már 81-82%-a végezte el az általános iskolát.

A romák iskolázottsága terén tehát jelentős az előrelépés, a többségi társadalomhoz viszonyított lemaradásuk azonban továbbra is számottevő. A távolság növekedése már a középiskolai továbbtanulásnál tapasztalható. 1994-ben a nem roma népesség 33,3%-ának volt legalább érettségije, miközben a romák mindössze 1,7%-ának!

P8 Háttér-információk

A Program ÖT (Összetartó Társadalom) sajtóközleménye

A boldogulás lehetősége és a siker ára –
avagy honnan indul ma egy átlagos magyarországi roma
gyermek?

– nagy eséllyel egy leszakadó régió kis falvába születik

A roma közösség csak mintegy 20 százaléka él Magyarország gazdaságilag fejlett részén – nagy többségük a gazdasági problémákkal küszködő régiókat lakja. A jóval szűkebb körű munkalehetőséget biztosító községekben, falvakban 1971-ben durván háromnegyedük, 1994-ben csaknem kétharmaduk élt.

– ha nem is cigánytelepen, de egy erősen szegregált környék le- robbant, zsúfolt házában nő föl

1971-ben a telepek többsége a főként saját kivitelezésű „putrik” túlsúlyával volt jellemezhető, a telepi lakások 44 százalékában nem volt villany és csak 8 százalékában volt vezetékes víz.

A kilencvenes évekre a romák lakásviszonyai hasonlítottak az alacsony jövedelmű nem cigány lakosság tíz évvel korábbi lakásviszonyaira: a roma családok harmada egyszobás, csaknem fele pedig kétszobás lakásokban élt. 1993/94-ben a roma családok körében egy háztartásban átlag 4,5 fő lakott. A nem romák esetében ez az arány 2,8 volt.

1971-ben a cigányok kétharmada élt telepeken, igen erős elkülönítettségben, 1994-re a romáknak már csak 13,7 százaléka – ám 3 romából egy olyan környéken lakott, ahol csak romák, egy másik pedig olyanon, ahol többségében romák laktak. Az MTA 2003-ban újra megismételt kutatása az 1971-es elkülönítettség arányokkal

találkozott. „A forma más, mert telepek már csak kis mértékben vannak, a szegregáció mértéke azonban ma is ugyanakkora.”

Az elszegényedő aprófalvakban egyre gyakoribb, hogy az elvándorlások következtében a települések lakosságának többségét, sőt, túlnyomó többségét romák alkotják.

Az elmúlt évtized sok tekintetben a lakhatási diszkriminációs ügyek évtizede volt: azok a falvak és kisvárosok, ahol nem élnek romák, gyakran mindent elkövetnek, hogy megakadályozzák cigány családok beköltözését. A szándékok nyíltságára és széles körű elterjedtségére utal, hogy a Társadalomkutató Intézet (TÁRKI) 1998-as kutatásában a válaszoló helyhatóságok 43%-a vállalta nyíltan, hogy nem szeretne több romát a településen.

– családja nagy eséllyel munkanélküli és szegény

Míg a szocializmus évtizedeiben a romák és nem romák foglalkoztatása alig tért el egymástól, a nyolcvanas évek közepétől a cigányok drámai gyorsasággal veszítették el munkahelyüket. A kilencvenes évek közepére a munkaképes korú romák 70%-a szorult ki a munkaerőpiacról, a 30 éven felüli roma férfiak csaknem 65%-a több mint tíz éves folyamatos munkaviszonyt követően vált munkanélkülivé, vagy lett inaktív kereső. Többségük korábban betanított vagy segédmunkásként dolgozott a nehéziparban és a különböző építkezéseken, így arányukat ezeknek a szektoroknak az összeomlása, és a romák általában alacsony képzettsége is magyarázza, de nem magyarázza kizárólag, és ebben közrejátszanak a munkaerőpiaci diszkrimináció változatos esetei is. Ezt igazolja a Csongrád Megyei Munkaügyi Központ 2000 decemberében írt beszámolója: „A munkaadók többsége még a foglalkoztatáshoz kapcsolódó maximális támogatás biztosítása esetén sem kíván cigány munkavállalót felvenni. A cigány származású munkakeresők részére szinte csak a közhasznú munka jelent egyedüli lehetőséget az elhelyezkedésre.” Elemzések sze-

rint a cigány háztartások több mint felében nincs egyetlen aktív kereső sem!

A Világbank a magyarországi szegénységről szóló 2000-es jelentése szerint a lakóhely mint a szegénységi esélyt jelentősen befolyásoló tényező mellett a roma származás az egyik legerősebb együttható a tartós szegénység tekintetében. A jelentés szerint a roma háztartások csaknem 53%-a tartós szegénységben él (szemben az összes háztartás 7,5%-ával). Az adatok alapján a roma származásnál csak az nagyobb kockázati tényező a tartós szegénység kialakulásában, ha a családfő kikerült a munkaerőpiacról.

Napszámából, kisebb-nagyobb megbízások elvállalásából, alkalmi utcai árusításból él a felnőtt cigányok 29 százaléka, s ennek fele – 14 százalék – az arány a nem cigány családokban. A munkaerőpiac e sajátos lefelé-szegmentálásából adódik azután, hogy a keresetek mindössze 4(!) százalékot tesznek ki a cigány családok havi összbevételeiben.

Száz olyan családból, amely nem tud a gyerekének cipőt venni az iskolába járáshoz, nyolcvanöt roma.

– nagy eséllyel gyengébb oktatást adó iskolába fog járni, és továbbtanulási esélyei majd messze elmaradnak nem roma társaitól

Bár a különböző felmérések alapján az elmúlt időszakban nőttek a roma közösség iskoláztatási mutatói, a szakadék a roma és nem roma fiatalok iskolai végzettsége között tovább mélyült. Az általános iskola utáni továbbtanulás szintjén több mint tizenötször, a középiskola befejezését tekintve több mint ötvenszer kisebb az esélye egy roma fiatalnak.

Az esélyegyenlőtlenséget a szülők szociális helyzetén, és az óvodai nevelés gyakori elmaradásán túl (amelyben közrejátszik az is, hogy a romák nagy része által lakott leszakadó kistélepüléseken

nincs óvoda, ahol van, ott pedig sokan nem tudják megfizetni) meghatározza az is, hogy az iskolák többségében nagy mértékű a roma gyerekek elkülönítése, ami túlnyomórészt együtt jár a gyengébb eszköz- és pedagógusellátottsággal. A becslések szerint ma minden ötödik roma gyermek kerül speciális (korábbi nevén kiegészítő) iskolába, egy 1998-ban elvégzett Borsod megyei vizsgálat szerint pedig az eltérő tantervű iskolába járó tanulók 96%-a volt roma. 700-nál több olyan osztály van a normál tagozatokon, ahol külön tanulnak a roma gyerekek.

– születésekor 10-15 évvel rövidebb életre van esélye, mint nem roma társainak

A rendelkezésre álló adatok szerint ma Magyarországon a roma férfiak 12,5, a roma nők 11,5 évvel élnek kevesebbet, mint a nem romák, amihez a terhesek életkörülményein túl hozzájárul az is, hogy a romák jelentős része környezet-egészségügyi szempontból veszélyeztetett területeken él.

– élete során többször lesz esélye megtapasztalni a vele szemben széles körben megfogalmazódó előítéleteket

A Magyar Gallup Intézet 1993 óta folyamatosan végzett vizsgálati azt mutatják, hogy 1995 óta a nyíltan vállalt cigányellenességgel kapcsolatos gátlások sem igen működnek a közvéleményben. Bár kutatások már a nyolcvanas években bizonyították, hogy a romák körében nem nagyobb a bűnözés, mint a hasonló szociális helyzetű csoportok körében, egy kutatásban a többségi lakosság kétharmada értett egyet azzal a megállapítással, hogy „a bűnözési hajlam a cigányok vérében van”, egy másikban 10-ből két válaszadó azzal, hogy „a romák nem szeretnek dolgozni”, bár háromnegyedük szerint „a romák nehezebben találnak munkát”.

2005. június 30 <http://www.program5.hu/files/0619105489.doc>

A közleményben szereplő hátrányok összegzése

- nagy eséllyel egy leszakadó régió kis falvába születik;
- ha nem is cigánytelepen, de egy erősen szegregált környék le-
robbant, zsúfolt házában nő föl;
- családja nagy eséllyel munkanélküli és szegény;
- nagy eséllyel gyengébb oktatást adó iskolába fog járni, és tovább-
tanulási esélyei majd; messze elmaradnak nem roma társaiétól;
- születésekor 10–15 évvel rövidebb életre van esélye, mint nem
roma társainak;
- élete során többször lesz esélye megtapasztalni a vele szemben
széles körben megfogalmazódó előítéleteket.

P9 Kinyomtatható és kivetíthető képek (Külön mappában)

1. sorozat: Az ÖT program óriásplakátjai
2. sorozat: Az ÖT program keretében kiírt fotópályázat nyertes
képsorozata